

конструкціями) та змушувало учасників господарських товариств та інвесторів використовувати іноземні юрисдикції.

ЩОДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ РЕКОМЕНДАЦІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ТА РОЗВИТКУ З ПИТАНЬ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ У ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Захарченко Андрій Миколайович
доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри господарського права
Донецького національного університету імені Василя Стуса

Одним з нагальних завдань, що постали перед Україною на сучасному етапі, є подолання проблем у державному секторі економіки на основі врахування рекомендацій, викладених у Керівних принципах Організації економічного співробітництва та розвитку щодо корпоративного управління для підприємств з державною участю – документі, який вважається прийнятим на міжнародному рівні стандартом стосовно оптимального виконання функцій держави як засновника (учасника) таких підприємств (далі – Рекомендації ОЕСР)¹⁶⁹. Про доцільність застосування Рекомендацій ОЕСР йдеться у ряді правових актів Уряду України¹⁷⁰. Крім того, зобов'язання України з імплементації Принципів ОЕСР щодо корпоративного управління (доповненням до яких є вищеназвані Рекомендації ОЕСР) зафіксовані Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським

¹⁶⁹ Руководящие принципы ОЭСР по корпоративному управлению для предприятий с государственным участием (редакция 2015 г.). Веб-сайт Організації економічного співробітництва та розвитку. URL: <http://www.oecd.org/daf/oecd-guidelines-on-corporate-governance-of-state-owned-enterprises-2015-edition-9789264263680-ru.htm>.

¹⁷⁰ Про схвалення Стратегії підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 травня 2015 р. № 662 р. *Офіційний вісник України*. 2015. № 54. Ст. 1756. (Із змінами); Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2017 р. № 275-р. *Урядовий кур'єр*. 2017. 11 травня.

співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами (додаток XXXVI до глави 13)¹⁷¹.

Зазначені Рекомендації ОЕСР частково враховано у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління об'єктами державної та комунальної власності»¹⁷², який набрав чинності 25 червня 2016 р., а також у прийнятих на виконання цього Закону підзаконних нормативно-правових актах. Проте ці акти законодавства не позбавлені окремих недоліків, що спричиняє ускладнення у правозастосовній практиці. Загалом же імплементація у законодавство України Рекомендацій ОЕСР є незавершеною, і у представників різних органів державної влади немає єдиного бачення щодо подальших дій у цьому напрямі.

Різні аспекти удосконалення законодавства стосовно управління діяльністю суб'єктів господарювання державного сектору економіки раніше розглядалися у наукових працях С.М. Грудницької, І.М. Любімова, О.П. Подцерковного, В.В. Поєдинок, І.А. Селіванової, О.А. Черненко та інших авторів. Разом з тим низка дискусійних питань щодо імплементації у національне законодавство Рекомендацій ОЕСР залишаються поза увагою науковців.

Наведене свідчить про актуальність заявленої теми дослідження, метою якого є обґрунтування пропозицій щодо подальшої імплементації у законодавство України вищезазначених Рекомендацій ОЕСР.

Одним з ключових положень, передбачених Рекомендаціями ОЕСР, є теза про необхідність розробки чіткої та детальної політики держави у сфері прав власності. Як зазначено в Рекомендаціях, в ідеальній ситуації політика у сфері прав власності повинна прийняти форму стислого, підписаного на високому рівні політичного документу, у якому окреслені загальні обґрунтування

¹⁷¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 2125.

¹⁷² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління об'єктами державної та комунальної власності: Закон України від 2 червня 2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 533.

володіння підприємствами з державною участю.

З урахуванням цього, протоколом засідання Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 р. № 41 затверджено такий документ, як Основні засади впровадження політики власності щодо суб'єктів господарювання державного сектору економіки¹⁷³, на базі якого інші органи виконавчої влади розпочали затверджувати політику власності стосовно окремих суб'єктів, що належать до сфери їх управління¹⁷⁴. Разом з тим аналіз зазначеного документу дає підстави констатувати, що він містить низку недоліків. По-перше, із його назви та змісту вбачається, що суб'єкти господарювання державного сектору економіки подекуди безпідставно ототожнюються з об'єктами права державної власності. По-друге, цей документ містить багато інших положень, які є неточними, недостатньо конкретизованими або юридично некоректними. Зокрема, такою є теза про те, що суб'єкти господарювання, за якими майно закріплено на праві господарського відання або праві оперативного управління не можуть здійснювати ефективно свою діяльність, оскільки фактично не володіють переданим їм в управління майном. По-третє, затвердження цього документу вищевказаним протоколом, який не має юридичної сили нормативно-правового акта, не відповідає ступеню важливості питань, на вирішення яких такий документ спрямований. До того ж реалізація окремих положень цього документу є неможливою без попереднього прийняття Верховною Радою України рішень, щодо яких між гілками законодавчої та виконавчої влади дотепер не досягнуто консенсусу (як-то скорочення переліку підприємств, які не підлягають приватизації).

Зважаючи на вищенаведене, визначення завдань і напрямів державної політики щодо суб'єктів господарювання державного сектору економіки потребує змістовного доопрацювання, а більш прийнятним способом її

¹⁷³ Основні засади провадження політики власності щодо суб'єктів господарювання державного сектору економіки. Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=f9b47f2c-50ae-41b3-abea-117ff9c4fab8&title=PrezentatsiiniMateriali>.

¹⁷⁴ Про затвердження політики власності акціонерного товариства «Укрпошта»: Наказ Міністерства інфраструктури України від 11 січня 2019 р. № 12. Офіційний веб-сайт Міністерства інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/documents/1090.html>.

правового закріплення може стати викладення відповідних положень як однієї із частин такого програмного документу, як Основні засади державної політики у сфері управління об'єктами державної власності (на середньостроковий період – п'ять років) із затвердженням його законом України.

У рамках імплементації Рекомендацій ОЕСР першочергову увагу також варто приділити практичному втіленню принципу, який передбачає потребу чіткого розмежування між функцією держави як власника і іншими функціями держави, які можуть вплинути на умови існування держпідприємств, особливо у тому, що стосується регулювання ринку. Про необхідність впровадження цього принципу наголошується у різних схвалених Урядом документах, але дієвих заходів стосовно цього дотепер не здійснено. Більшість суб'єктів господарювання державного сектору економіки продовжують перебувати у сфері управління центральних органів виконавчої влади, які здійснюють регулювання діяльності в окремих галузях економіки, і водночас здійснюють повноваження з управління діяльністю зазначених суб'єктів господарювання, що призводить до конфлікту інтересів та порушення конкуренції на ринку.

Варіантом вирішення цього питання може стати створення Державної керуючої холдингової компанії (як це з 2012 року передбачено Законом України «Про управління об'єктами державної власності») з поступовою передачею у сферу її управління (до її статутного капіталу) та у сферу управління (до статутних капіталів) її корпоративних підприємств єдиних майнових комплексів державних підприємств та акцій (часток) у статутних капіталах господарських товариств, які діють для досягнення переважно комерційних цілей і не підлягатимуть приватизації у короткостроковій перспективі. Для реалізації такого підходу варто передбачити відповідні положення на рівні Основних засад державної політики у сфері управління об'єктами державної власності з подальшим внесенням необхідних змін до законів України «Про управління об'єктами державної власності», «Про холдингові компанії в Україні» та ін.

Ще одне проблемне питання стосується втілення рекомендованих ОЕСР

положень, згідно з якими Уряд має утримуватися від втручання в управління поточними справами підприємств з державною участю, дозволити радам директорів цих підприємств здійснювати свої обов'язки та поважати їх незалежність. Ради директорів таких підприємств повинні ефективно здійснювати свої функції щодо розробки стратегії та здійснення нагляду за менеджментом згідно з широкими повноваженнями та цілями, встановленими державою, у тому числі повинні мати право призначати та звільняти з посади генерального директора підприємства.

Для впровадження зазначених положень до законодавства України внесено зміни, що передбачають обов'язкове створення у найбільших суб'єктах господарювання державного сектору економіки наглядових рад із введенням до їх складу незалежних членів та наділенням наглядових рад низкою значущих повноважень з управління діяльністю цих суб'єктів господарювання¹⁷⁵. Разом з тим, як показала практика, рішення новосформованих наглядових рад іноді не відповідають інтересам держави, а органи державної влади виявились неготовими послідовно додержуватись раніше схвалених правил щодо обмеження своєї участі у корпоративному управлінні. Ілюстрацією цієї тези є прийняття наглядовою радою НАК «Нафтогаз України» рішення про виплату керівництву компанії премії в розмірі 46,3 млн. доларів¹⁷⁶, та подальше затвердження Урядом України змін до Статуту цієї компанії, згідно з якими наглядову раду позбавлено раніше наданих повноважень щодо внесення на розгляд Уряду подань про формування персонального складу правління, а також передбачено можливість вирішення вищим органом компанії питань, що належать до виключної компетенції наглядової ради¹⁷⁷.

¹⁷⁵ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління об'єктами державної та комунальної власності: Закон України від 2 червня 2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 533.

¹⁷⁶ Наглядова рада «Нафтогазу» не має наміру переглядати рішення про виділення премії в \$46,3 млн керівництву компанії. Веб-сайт інформаційного агентства «Українські Новини». URL: <https://ukranews.com/ua/news/571684-naglyadova-rada-naftogazu-ne-maye-namiru-pereglyadaty-rishennya-pro-vydilennya-premii-v-463-mln>.

¹⁷⁷ Деякі питання акціонерного товариства «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України»: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 226. *Урядовий кур'єр*. 2019. 20 березня.

Викладене вище свідчить, що існуючий підхід стосовно ступеня участі держави в управлінні діяльністю суб'єктів господарювання державного сектору економіки має ситуативний характер і потребує доопрацювання. У цьому контексті пропонується визначити на рівні Закону України «Про управління об'єктами державної власності» коло повноважень наглядових рад, яке не може бути звужено при затвердженні статутів окремих суб'єктів господарювання (включно з повноваженнями, про які йдеться у Рекомендаціях ОЕСР), а також встановити правило, згідно з яким питання, що належать до виключної компетенції наглядової ради суб'єкта господарювання державного сектору економіки, не можуть вирішуватися іншими органами. Це дозволить запобігти втручання державних органів в управління поточною діяльністю зазначених господарських організацій, і разом з тим не позбавляє державу можливості захищати у разі потреби свої інтереси у відносинах із цими суб'єктами господарювання, зокрема, шляхом припинення повноважень членів наглядової ради, які неналежним чином виконують свої обов'язки.

Реалізація наведених вище пропозицій сприятиме покращенню стану корпоративного управління у державному секторі економіки України та наближенню його до стандартів ОЕСР, що є однією із складових забезпечення інтеграції України в європейський економічний простір.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОХОРОНИ І ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

*Коваль Ірина Федорівна,
доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільного права і процесу
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

В умовах глобалізації кожна країна змушена розвиватись, створювати і впроваджувати нові ідеї, технології, удосконалювати спосіб виробництва